

“Hân-ı Yağma”dan Uzak Durmuş Bir Muhalif: İhsan Adli Serter

An Opponent of the Turkish State Who Distanced Himself from the Critical Poem “Hân-ı Yağma”: An Examination of Ihsan Adli Serter

Hüseyin YAZICI¹

¹Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arapça Öğretmenliği Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID: H.Y. 000-0002-2480-2572

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Hüseyin YAZICI (Prof. Dr.),
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arapça Öğretmenliği Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
E-posta: hyazici@fsm.edu.tr

Başvuru/Submitted: 05.10.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:
10.12.2021

Son Revizyon/Last Revision Received:
10.12.2021

Kabul/Accepted: 10.02.2022

Online Yayın/Published Online: 28.02.2022

Atıf/Citation: Yazıcı, Hüseyin. “Hân-ı Yağma”dan Uzak Durmuş Bir Muhalif: İhsan Adli Serter. *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies* 40 (2022), 87-99.
<https://doi.org/10.26650/jos.1005096>

Öz

Tevfik Fikret, “Hân-ı Yağma” şiiri ile (1912) devletin yolsuzluklarına şiddetle muhalefet etmiştir. Bu şiirin yazıldığı dönemde iktidarda İttihat ve Terakki bulunmaktadır. İttihat ve Terakki Cemiyeti’ni (1908-1918) “*Yiğin efendiler yiğin, bu hân-ı iştiâh sizin/Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiğin!*” şiiriyle en ağır dille eleştirmekten çekinmeyen Tevfik Fikret, 1867-1915 yılları arasında yaşamıştır. Yine Tevfik Fikret gibi “Hân-ı Yağma”dan uzak duranlardan birisi de daha önce hayatı ve şiirini ele aldığımız İhsan Adli Serter (1880-1956)’dir. Yazarın İttihat ve Terakki ile ilgili olarak yazmış olduğu nesir ve nazım halindeki bilgiler son derece önem arz etmektedir. Özellikle İttihat ve Terakki dönemine ışık tutan bu kişilik hakkında bir iki çalışma dışında şu ana kadar maalesef ayrıntılı bir araştırma yapılmamıştır. Önceleri İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin mensubu olan Serter, daha sonra İttihat ve Terakki’nin kendi beklentilerinden çok uzakta bir İtilâf Fırkası’na girerek hem gazetelerde yazmış olduğu yazılarla hem de verilen görevlerde göstermiş olduğu üstün başarılarla İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin özellikle yönetim kadrosunu rahatsız etmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin üst kadrosu duyduğu rahatsızlıkla yetinmemiş bilakis İhsan Adli Serter’e çok ağır hem mobbing uygulamış hem de fiziksel tacizde bulunmuştur. [Suçlusun dediler latife sandım/Meğer ciddi imiş sonra inandım/Nâmerdin ta’nından bıkım usandım/Kime ne yapmışım anlasam bari...] diyerek İttihat ve Terakki tarafından kendisinin neden tahkir, tazib, tecrid, tenkil ve tevbih edildiğinin sorusuna yaklaşık 45 yıl cevap bulamadan hayata gözlerini yummuştur.

Bu çalışmada öz vatanında düşman olarak tanıtılan ama buna bir türlü sebep bulamayan tek başınalığın verdiği acılar içinde kıvranan unutulmuş bir şairin İttihat ve Terakki ile olan serüvenine daha çok *Şiirlerim* adlı kitabı esas alınarak ışıktır.

Anahtar kelimeler: Hân-ı Yağma, Şiirlerim, İhsan Adli Serter, İttihat ve Terakki, İtilâf Fırkası

ABSTRACT

In 1921, Tevfik Fikret (1867–1915) harshly criticized the corruption in the state in his poem “Hân-ı Yağma” (House of Plunder). For example, in regard to the

Committee of Union and Progress, he wrote, “Eat gentlemen eat, this feast of appetite is yours, eat until you get satisfied, choked up and burst.” Meanwhile, although the criticism of the committee by İhsan Adli Serter (1880–1956) is also important, a detailed study has yet to be conducted about this individual and his works. Specifically, he was a former member of the Committee of Union and Progress who joined the Freedom and Accord Party, and was especially disturbed by the administrative staff of the committee. In fact, he published several newspaper articles upon discovering that the committee was carrying out a very different policy from his expectations. Consequently, the higher staff of the committee engaged Serter and physically harassed him. Expressing the lines, “They said you’re a criminal, I thought it was a joke/Then I understood it was real/I am fed up with the beating of the evil/If only I could understand what I have done,” he passed away before realizing why he was exposed to such insults, torture, isolation, banishment, and exile by the Committee of Union and Progress for 45 years. Thus, based on his book *Şiirlerim*, this study focuses on this relatively unknown poet, who was introduced as an enemy of his homeland.

Keywords: Hân-i Yağma, Şiirlerim, İhsan Adli Serter, Committee of Union and Progress, Freedom and Accord Party

EXTENDED ABSTRACT

İhsan Adli Serter (1880–1956) is a relatively unknown poet, despite publishing several newspaper articles and a three-volume divan. Specifically, he was a former member of the Committee of Union and Progress who joined the Freedom and Accord Party, and was especially disturbed by the administrative staff of the committee. Serter has always distanced himself from the poem “Hân-i Yağma” (House of Plunder) by Tevfik Fikret (1867–1915), which harshly criticized the state, especially the malicious and unfair management of the Committee of Union and Progress. Despite living 45 years in Egypt, Serter still witnessed the practices of the committee during his time spent in Turkey and was uncomfortable with their policymaking. However, unlike Fikret, Serter was prosecuted by the committee from the beginning of his career. Despite engaging in politics, the committee did not acknowledge this right to him, and he was eventually subjected to punishment, harassment, and exile. Thus, based on his book *Şiirlerim*, this study examines the struggles of this clever, quick-witted, and scholarly individual, his connection with the Committee of Union and Progress, and how he distanced himself from the critical poem “Hân-i Yağma,” which expressed the following:

*Poor country gives whatever it has; its possessions,
existence, life, hope, and dreams.
All its comfort, all its honey of affection.
Devour it all, disregard haram or halal.*

Serter, despite distancing himself from Fikret’s disparaging poem, being highly critical of the state, and being subject to harassment and ultimately exile, he still managed to find hope through his own poems. However, being under such intense pressure took a toll on his emotions and psyche. Eventually, Serter, who attached great importance to liberty and equality, wrote the following:

*“Liberty, equality, fraternity,” they said.
Once upon a time, I believed in these words!
They intoxicate the youth with dreams.
Don’t fall for these nice words, you, the youth.*

Overall, this study examines the reflections of an important but relatively unknown political and literary figure who lived during the Union and Progress era in Turkey. The portrait drawn here reveals a man who did not deviate from his belief of what was right, despite the continued warnings from those around him, including his wife. It is hoped that a detailed study of his life and struggles will shed light on his important role in Turkish politics and society.

Giriş

Daha önce 2008 yılında yayımlanmış olduğumuz İhsan Adli Serter’le ilgili bir makalemizde¹ Serter’le Tanzimat devrinin önemli devlet ve fikir adamı, gazeteci ve şair Ziya Paşa (1829-1880) arasında son derece önemli bir benzerlik tespit edilmişti.²

Şimdi de İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin³ peşini bırakmadığı yazar ile Ziya Paşa arasındaki bir başka benzerliğe dikkati çekmek istiyoruz:⁴

“Ziya Paşa’yı İstanbul’dan uzaklaştırma kararlılığını sürdüren Âli Paşa⁵, yaklaşık üç yıl sonra onu Amasya mutasarrıflığına tayin ettirdi. Ziya Paşa, burada kaldığı iki yıl boyunca benzeri görülmemiş bir imar hareketine girişti; halkı ferahlatacak tedbirler almak suretiyle sevgi ve saygısını kazandı. Amasya’nın merkezine ve beş kazasına altı hükümet konağı, altı mektep, bir idâdî, altı saat kulesi, bir hapisane binası, bir bedesten ve iş yerleri inşa ettirdi; ayrıca şehir merkezinde yeni yollar açtırdı. Onun bu faaliyetleri Amasya islahatı olarak anılmaktadır. Ancak çıkarlarına dokunduğu Zile Müftüsü Feyzullah Efendi ile Hacı Hasan Ağa gibi bir kısım eşrafın çıkardığı suiistimal söylentileri üzerine bu defa Canik mutasarrıflığına nakledildi (1865).”

Ziya Paşa ile pek çok benzer tarafı olan Serter’in son derece yetenekli bir insan olduğu verilen görevlerde gösterdiği başarılarından anlaşılmaktadır. Farklı alanlarda (mühendislik, hukuk, askerlik ve tıp) önemli bilgileri haiz İhsan Adli Serter, hak bildiği yoldan yürüten, hülyalarının İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından yıkılmasına ve hırpalanmasına rağmen asla boyun eğmeyen, zararlı ve yanlış olarak addettiği meselelere her ortamda çekinmeden karşı çıkan, dönemin iktidarına sert muhalefet eden, gizli meramlı olmadan başkalarının istediği gibi değil kendisinin istediği gibi konuşan kişiliği sebebiyle İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından gözden çıkarılmış, tahkir ve tazip edilmiştir. Aslında Serter, özellikle son yıllarda kaleme alınmış birkaç çalışma ile hatırlanan⁶ ama esasen unutulmuş ve en önemlisi de kırıngın bir halde ebediyete irtihal etmiş edebiyatçılarımız arasında yer almaktadır.

İhsan Adli Serter’i hem çeşitli vesilelerle yapmış olduğu konuşmaları ve yazdıklarıyla ortaya koymuş olduğu sert muhalefet dolayısıyla tabiri caizse perişan etmeye karar vermiş olan

1 Hüseyin Yazıcı, “Sürgünde Bir Şair: İhsan Adli Serter”, *Şarkiyat Mecmuası*, c. X, (İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2007), 71-104.

2 Yazıcı, “Sürgünde Bir Şair: İhsan Adli Serter”, 84.

3 Bilineceği gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasını önlemek, farklı dini ve etnik guruplara ait vatandaşlarını bir arada tutabilmek için Osmanlı Devleti’nin ilk anayasası Kanûn-i Esâsi’yi faaliyete geçirmenin elzem olduğuna inanıyordu. Bu düşüncelerle 1889’dan 1907 senesine kadar farklı isimlerle kurulan bu cemiyet, nihayet 1907 senesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti adı ile kendisini göstermeye başlar.

4 Abdullah Uçman, “Ziya Paşa”, *DİA*, c. XXXIV, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 476

5 Âli Paşa (1814-1871) Osmanlı sadrazamlarından biridir.

6 İhsan Adli Serter, Türkiye’de ilk olarak Müzeyyen Buttanrı, “Hürriyet ve Hürriyet Kurbanları Eserleriyle İhsan Adli Bey”, *İlmî Araştırmalar*, (sy. 21, İstanbul, 2006, 59-86) adlı makaleyle tanıtılan yazar daha sonra Hüseyin Yazıcı, “Sürgünde Unutulmuş Bir Şair: İhsan Adli Serter”, *Şarkiyat Mecmuası*, (sy.10, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2008, 71-104) adlı makaleyle ele alınmış ve yine şairin divanının I. cildi 2016’da II. ve III. cildi ise 2020 senesinde yayımlanmıştır. (İhsan Adli Serter, *Şiirlerim II-III*, nşr. Hüseyin Yazıcı, İstanbul: Demavend Yayınları, 2020).

Talat Paşa'nın kim olduğunu anlayabilmemiz bakımından belki aşağıdaki bilgileri vermemiz faydalı olacaktır:⁷

Türkiye Büyük Locası'nın ilk büyük üstadı olan Talat Paşa masonluğa, İttihat ve Terakki hareketinin başladığı ve kurucuları ile üyelerinin büyük kısmının bulunduğu Selanik'teki Macedonia Risorta Locası'nda 1903 yılında başlar. Bir sene sonra Veritas Locası'na geçer ve burada II. Nazırlık görevinde bulunur. Veritas Locası, 23 Temmuz 1909'da İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Selanik'te yapılan kutlamalara regalyalarıyla⁸ katılmış bir locadır. Talat Paşa 1909 yılında 33.dereceye yükseltilir ve Türkiye Yüksek Şurası'nın başına getirilir. Bu esnada İstanbul'da çalışan Vatan Locası'nın kurucuları arasında yer alır. Aynı yıl içinde kurulan Türkiye Büyük Locası'nın Büyük Üstatlığı'na da getirilen Talat Paşa, bu görevini artan siyasi görevleri ve hazırlandığı Sadrazamlık vazifesi sebebiyle 1910 yılında Faik Süleyman Paşa'ya devreder.

Diğer taraftan bu locaya pek çok rejim aleyhtarının katıldığı Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin dâhil olduğu daha sonraki örgütlenmelere ciddi katkılar sağladığı da bilinmektedir.⁹

Sadrazam olduğu dönemde kendisine Mason olduğu yönünde yapılan sataşmalara da kürsüden adeta övünerek şu şekilde cevap vermiştir:¹⁰

"... Şahsım hakkında bir itham da Mason olduğumdur. Evet, Masonum. Nasıl Bektaşiliği, milli bir tercih yolu olarak kucakladımsa, Masonluğu da âlem şümul bir beşeri muhabbet ve uhuvvetin bütün insanlık için saadet ve huzuru temin ve tesis edecek yolun, daha çok fikri irşat membalarından telakki ve kabul ettim. Böylesine âlem şümul muhabbet ve uhuvvete milletimi layık ve bu faziletin onun zatında mündemiç olduğuna inanarak, Osmanlı Masonluğu'nun Maşrik-i Azamlığını kemal-i fahr ile kabul ve ifa ettim..."

“Hân-i Yağma” ve Serter’in İttihat ve Terakki İle Serüveni

İhsan Adli Serter, bazıları gibi tüm umutlarını bu yeni kurulan ve zararı faydasından çok olan bu cemiyete¹¹ bağlamıştır. Fakat o da pek çok kişi gibi derin bir hayal kırıklığı yaşamış ve “Medeniyet, hürriyet sizden ne kadar uzak!” diyerek¹² bir süre sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin karşısında muhalif bir parti olarak kurulan Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na¹³ geçmek zorunda kalmıştır.

Serter, muhalif partiye geçtikten sonra birçok olumsuzluk yaşamaya başlamıştır. Çünkü Talat Paşa, her yolu kullanarak İhsan Adli Serter'den büyük bir ihtimalle sadece cemiyete ve kendisine yönelik eleştirilerinden dolayı adeta intikam almaya karar vermiştir. Kaldı ki Talat

7 https://masonlar.org/masonlar_forum/index.php?topic=1689.0 (Çevrimiçi: 04.03.2020). Ayrıca bkz: M. Şükrü Hanoğlu, “Talat Paşa”, *DİA*, c. XXXIX (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 502.

8 Bir rütbe veya teşkilâta mahsus alâmet veya remiz. Bkz: https://masonlar.org/masonlar_forum/index.php?topic=13665.0 (Çevrimiçi: 07.07.2020). Ayrıca bkz: Hanoğlu, “Talat Paşa”, 502-503.

9 Hanoğlu, “Talat Paşa”, 502.

10 <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=3549> (Çevrimiçi: 02.03.2021).

11 <https://forum.memurlar.net/konu/1567326/> (Çevrimiçi: 21.07.2020).

12 İhsan Adli Serter, *Şiirlerim I*, nşr. Hüseyin Yazıcı, (İstanbul: Demavend Yayınları, 2016), 95.

13 Ali Birinci, “Hürriyet ve İtilâf Fırkası”, *DİA*, c. XVIII, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 507-511.

Paşa'nın tüm hayat hikâyesi ve davranış biçimleri incelendiğinde¹⁴ hatalarından ders almadığı, hatalarını asla kabul etmediği, çok alıngan olduğu, başkalarından çok daha üstün olduğuna inandığı görülmektedir ki bu durum da kinci bir insanın özellikleridir.¹⁵ Yine hayat seyri dikkatle incelendiğinde kinci olmasının yanı sıra ayrıca intikamcı bir ruha sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yaptığımız araştırmalardan mağdur durumunda olduğu tahmin edilen İhsan Adli Serter'in hayatı incelendiğinde ise yazarın sosyal adalet, eşitlik, kardeşlik ve özellikle de hukukta eşitlik gibi kavramları yücelttiği ve memurlukları döneminde de bunlara son derece özen gösterdiği anlaşılmaktadır. Nitekim bir şiirinde de bunu şöyle vurgulamaktadır:¹⁶

*Beyne 'l-efrâd müsavat tesisi bir galattır!
İki kardeş beyninde bir noktada bin fark var!
Bu sözden maksut olan hukukta müsavattır!
Ahmak, onu menâfi tevziâtında arar!*

Serter, Meşrutiyet ilan edildiğinde Ankara'da ikamete tabi tutulmuş; ancak daha sonra İstanbul'a dönmüş (1908), yukarıda da ifade edildiği gibi dönemin güçlü siyasi cemiyeti İttihat ve Terakki mensuplarına yakın durmuş, fakat çok geçmeden burada ifade edildiği gibi hayal kırıklığına uğrayarak muhalif partiye geçmiştir.¹⁷ İstanbul'da iken çeşitli vesilelerle yaptığı konuşmalar Talat Paşa'yı oldukça rahatsız etmiş ve adeta Talat Paşa'nın intikam duygularını harekete geçirmiştir. Nitekim “*Bütün günah ü vebalim muhalefetse eğer...*” diyerek¹⁸ Serter, muhalefet ettiğini de kabul etmiştir.

Muhalif partiye geçtikten bir süre sonra o zamanki adıyla Karahisar'a giderek muhalefetin saflarından milletvekili adaylığı olmuş ve orada Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nı teşkilatlandırmıştır.¹⁹ O sıralarda İçişleri Bakanı olan Talat Paşa, bütün bunlardan son derece rahatsız olmuş ve dönemin sadrazamı Gazi Muhtar'dan (1839-1919)²⁰ Serter'in memuriyetine uygun hareket etmediği gerekçesiyle azlını talep etmiş; ancak bu talimat yerine getirilmemiştir. Bazı talep ya da talimatlarının yerine getirilmediğini gören Talat Paşa, her birimi İttihat ve Terakki'ye bağlama gibi garip bir hevesin peşine düşmüştür.

Serter, o sırada İzmir'e bağlı Kasaba (bugünkü adıyla Turgutlu) kazasında kaymakamlık görevindeyken²¹ siyasetten tamamen uzak durmuştur. Çünkü büyük umutlarla, samimi bir şekilde birlikte hareket ettiği adı geçen Cemiyet, iktidara gelip yolsuzluk ve kanunsuzluklarla

14 Alpay Kabacalı, *Talat Paşa'nın Anıları*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004); Tevfik Çavdar, *Talat Paşa*, (İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2011); Samih Nafiz Tansu, *Ya Devlet Başa, Ya Kuzgun Leşe: İttihat ve Terakki*, (İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayınları), 2015.

15 <https://sagligabiradim.com/kinci-insanlar-hic-afletmez-ve-unutmaz/> (Çevrimiçi: 08.07.2020).

16 Serter, *Şiirlerim III*, 134.

17 Buttanrı, “Hürriyet ve Hürriyet Kurbanları Eserleriyle İhsan Adli Bey”, 75.

18 Serter, *Şiirlerim I*, 66.

19 Buttanrı, “Hürriyet ve Hürriyet Kurbanları Eserleriyle İhsan Adli Bey”, 76.

20 Rıfat Uçarol, “Gazi Ahmed Muhtar Paşa”, *DİA*, c. XIII, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 445-448.

21 Serter, *Şiirlerim I*, 46.

birlikte anılmaya başlanınca Serter, büyük bir üzüntü duymuş ve Cemiyet'in ülkeye hiçbir fayda sağlayamayacağı sonucuna varmıştır. Bu duygular içinde tarafsız bir idareci olmanın daha yararlı olacağına karar vermiş²² ve “Hân-ı Yağma”dan uzak durarak böyle de hareket etmiştir.

Kaymakamlık görevi sırasında çok başarılı faaliyetler ortaya koymuştur. Tüm bu başarılı çalışmalar dahi Talat Paşa'yı çileden çıkarmıştır. Nasıl ki Ziya Paşa, görevlerinde başarılı bir çizgi üzerinde yürümüşse Serter de böyle bir yol izlemiştir. Meydana gelen tüm sorunlara yetkililerden yardım almadan kendi imkânları dâhilinde çareler üretmeye çalışmıştır. Buna rağmen Serter, herhalde Talat Paşa'nın talimatlarına binaen sıkıştırılmıştır. Serter, bu tutumunun arkasında yatan sebebi anlayamamaktadır. Hata daha sonra yazmış olduğu şiirinde

*Mümkün müdür unutmak o eyyâm-ı vahşeti
Her dem nazarlarımda fecâat ü dehşeti!*

diyerek²³ o günlerin dehşetini anlatmaya çalışmıştır. Talat Paşa Hükümeti yakaladığı her fırsatta İhsan Adli Serter'e eziyet etmeyi âdeta bir zevk haline getirmiştir. Birini haklarından mahrum edebilmek için kanun eğer müsait değilse yeni bir kanun çıkarabilecek kadar intikam peşinde koşan birisiyle mücadele etmenin zorluğu tahmin edilmelidir.

Şair, yukarıda da belirtildiği gibi o sırada İzmir'e bağlı Kasaba beldesinde kaymakam olarak canla başla, hevesle aynen Ziya Paşa gibi imar faaliyetlerine devam ederken sebepsiz bir şekilde İstanbul'a götürülmüştür. Siyasetten ayrılmış ve kendisini tamamen ülkenin hizmetine adanmış bir insanın bu şekilde önünün kesilmesi yazar için tahammülü zor bir durumdur.²⁴ Bu olay karşısında şair, kendisini mahvetmeye karar vermiş olan grubun akılla hareket etmediğinin ve intikam peşinde koştuğularının farkındadır ama çaresizdir. Bu durumu şiirinden de açık bir şekilde anlayabiliyoruz.²⁵

*Mümkün mü hükm-i gâlibe göstermemek rızâ!
Cürmüm nedir? Demek bu abes bir suâl idi...*

Talat Paşa Hükümeti, her şeye rağmen Serter'in işine son vermeye ve onu sürmeye kararlı olduğundan Serter'in doğru, dürüst, vatansever olması hiçbir şeyi değiştirememektedir. Bunun için de Serter, İstanbul'da çeşitli devlet kurumlarında hem işkence hem de hakaretlere maruz kalmıştır.

Yaptığımız araştırmalardan Serter'in bu denli tahkir ve tazip edilmesinin arkasında muhalifliğinden başka herhangi bir belirgin sebep şimdilik görünmemektedir. Şair, kendi ifadelerine göre Talat Paşa'nın “şahsi” garazına uğramaktadır.

Talat Paşa'nın siyasi görüşleri ayrı olmakla birlikte ülkesi için canla başla gayret sarf eden, haksızlığa tahammül edemeyen Serter,

22 Müzeyyen Buttanrı, “Hürriyet ve Hürriyet Kurbanları Eserleriyle İhsan Adli Bey”, 80.

23 Serter, *Şiirlerim I*, 49.

24 Serter, *Şiirlerim I*, 49.

25 Yazıcı, “Sürgünde Unutulmuş Bir Şair: İhsan Adli Serter”, 75.

*Olamam cebr ile bir zümre-i eşrâra karîn
Ararım kendime bir melce-i âdil ü emîn”*

diyerek²⁶ kötüler diye tarif ettiği gruba yani İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne hiçbir zaman yaklaşmayacağını daha açık bir ifadeyle adeta Tefvîk Fikret’in

*Yiyin efendiler yiyin, bu hân-ı iştiha sizin,
Doyunca, tüksürünca, çatlayınca kadar yiyin!*

şiiirini²⁷ dillendirircesine “Hân-ı Yağma”dan kesinlikle uzak duracağını haykırmıştır.

Hân-ı Yağma şiiiri²⁸ aslında kendisini alayla ortaya koyan bir hiddet ve nefretin ifadesidir. Serter’in İttihat ve Terakki’yi hedef alan tüm şiiirlerinde de bir hiddet ve nefret duygusu okuyucuyu hemen etkisi altına alır. Şairin İttihat ve Terakki döneminde sadece Türkiye’de geçirdiği zaman için değil Mısır’da da geçirdiği 45 yıl için “ıstırap ve bunalım dönemi” ifadesi herhalde en uygun ifade olmalıdır. İttihat ve Terakki’nin şaire olan ağır baskısı şairi bir hakikat ve hayal çatışmasına da sürüklemiştir. Hayalini kurmuş olduğu birçok düşüncesini belirtilen sebeplerden dolayı gerçekleştirme safhasına getiremeyen şair hep hayalleriyle baş başa kalmış ve yapmak istediklerinin çoğunu İttihat ve Terakki’nin engellemeleriyle ancak eserlerine yansıtabilmiştir.

Serter, ona göre nâdân, mürâî, haydut olan her yere hürriyet bahanesiyle yükselmiş ancak hürriyeti ortadan kaldırmış olan Talat Paşa yüzünden Selanik’e oradan Pire’ye ve akabinde de Marsilya’ya geçmek zorunda kalır. Ancak tüm bu seyahatler çilelerle doludur. Aşağıdaki şiiirinde Talat Paşa’ya seslenerek hadi bana acımadın çocuklarıma da mı acımıyorsun diye feryat etmektedir.²⁹

*Bu büyük gayza, büyük se’re ne hâcet vardı!
Gayz u udvâna bedel afv ü mürüvvet vardı.
Beni zacrette çürütme mi murâdın zâlim?
Sana bir hiss-i teemmül de mi vermez hâlim!
Şahsımın yok diyelim sence ehemmiyeti hiç
Bu güzel yavruların yok mu fakat kıymeti hiç!*

Tüm bu çekilen çileler aslında bir şahsiyetin ne kadar fikirlerinin tazyiki altında olduğunu göstermektedir.³⁰ Aslında o da diğer bazıları gibi Talat Paşa’nın isteklerine boyun eğip çeşitli makamlara gelerek müreffeh bir hayat yaşayabilirdi. Sahip olduğu meziyetler, İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde onu son derece özel kılabilirdi. Fakat takdir edilmelidir ki fikir tazyiki insanın

26 Serter, *Şiiirlerim I*, 50.

27 Mehmet Kaplan, *Tefvîk Fikret/Devir, Şahsiyet, Eser*, (İstanbul: İlgı Kitabevi, 1971), 155.

28 Kaplan, *Tefvîk Fikret / Devir, Şahsiyet, Eser*, 154-155.

29 Serter, *Şiiirlerim I*, 50.

30 Ahmet Hamdi Tanpınar, *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1976), 310.

her türlü işkenceye maruz kalmasına engel olamamaktadır. Tıpkı Ziya Paşa'da olduğu gibi bekleyeceği ve adım adım yürüyeceği yerde talii zorlamayı tercih etti. Serter'in doğruları bir insanın sahip olabileceği en yüksek imkânlardan çok daha değerlidir. Serter'in doğruları tahkir edilmeye, işkence görmeye hatta sürülmeye değerdir. İşte o da kendi doğrularını değerli ve vazgeçilmez gördüğü için başına gelebilecek her derde müşteki olsa da katlanmayı bilmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar, Ziya Paşa için "...*Bununla beraber Ziya Paşa'nın bir düşünce kavgası yaptığı, birtakım davaları ortaya attığı, istibdatla güreştiği muhakkaktır.*" ifadelerini kullanmıştır.³¹ İhsan Adli Serter de bir düşünce tufanı kavgasının içinde olup dönemin güçlü karakteri Talat Paşa ile adeta güreş halindedir. Sanki Talat Paşa ve ekibine

*Bu harmanın gelir sonu, kapıştırın giderayak!
Yarın bakarsınız söner bugün çıtırdayan ocak!
Bugünkü mideler kavi, bugünkü çorbalar sıcak,
Atıştırın, tıkıştırın, kapış kapış, çanak çanak...*

Tevfik Fikret'in şiiri ile³² meydan okumaktadır. Serter, Talat Paşa ile olan bu güreşini acı bir şekilde kaybedeceğini bile bile minderden kaçmamış fakat minder dışına itilmiştir.

Talat Paşa, Serter'in yurtdışına sürülmesiyle yetinmez, Serter'i tahayyül edilemeyecek derecede zor bir hale sokmanın peşindedir. Hatta Avrupa'da ticari teşebbüslerine bir şekilde engel olmuştur. Bu ticari teşebbüsleri bir iyi niyet olarak değerlendiren Serter, bunun da Talat Paşa tarafından anlaşılmadığını ve intikam peşinde koştuğunu belirtmektedir.³³

Oysa yurtdışındaki bu faaliyetten Serter'in, siyasetten tamamen çekildiği ve kendisini özel olarak ticarete verdiği anlaşılmaktadır. Bütün bu cereyan eden olaylar karşısında Serter çaresizdir. Feryat ve figan etmesinden başka yapacak hiçbir şeyi yoktur. Kaleminden başka bir gücü olmayan yazar, özellikle Talat Paşa'ya karşı nefrete kadar varan duygularını dökerek bir nebze olsun rahatlar:³⁴

*Nedir bu darbe-i kahir; cebîn-i gayretime?
Nedir bu sedd-i kavî, inkişâf-ı himmetime?
Nedir bu kahkahalar igtirâb u nekbetime?
Bu cânîyâne teâdî revâ mı ismetime?
Hudûd arar bulamam infiâl ü hiddetime
Bu son ve gizli cinâyet dokundu fikretime!*

*Riyâ vü kîne boğulmuş alay alay efrâd
Beka-yı zulm için eyler ne fitneler ikâd!
Biten, nemâlanan arzında tohm-i istibdâd
O mülk için yakışır dense câmi-i ezdâd*

31 Tanpınar, *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 310.

32 <https://www.antoloji.com/han-i-yagma-siiri/> (Çevrimiçi: 30/08/2020).

33 Serter, *Şiirlerim I*, 51.

34 Serter, *Şiirlerim I*, 51.

*Ne buldu selbeden alçak sükûn u rahatımı
Kırar mı sandı haşin darbesiyle cür 'etimi?
Hatâdır anlamamak muktezâ-yı fitratımı
Kemâl-i nefrete kalbetteiler muhabbetimi
Hudûd arar bulamam infiâl-ü hiddetime
Bu son ve gizli cinâyet dokundu fikretime*

Vatanından uzakta olup dönme imkânı ve ihtimali olanlar ile yine vatanından uzakta olup dönme imkânı ve ihtimali olmayan insanların duygu dünyaları aynı olmamalıdır. Dönme imkânı ve ihtimali olanlar dönecekleri günü hayal ederek kendilerini teskin ve tatmin edebilirler; ancak dönme ihtimali ve imkânı olmayanların böyle bir şansı yoktur. Onlar hep hasret acılarının ağırlığı altında ezilirler. Ayrıca Talat Paşa'nın şahsi garazının bir sonucu olarak şairin izlenmesi, en azından bu duyguyu hissetmesi ister istemez Serter'de duygu çatışmasına neden olmuştur. Ona göre bazı İttihat ve Terakki mensupları dost kisvesinde birer haindir, intikam hislerini hep canlı tutarlar, namert ve kindardırlar.

*Bunlardan arda kalmış bir alay şerir var ki
Ne de olmasa maziyi unutmak istemezler!
Hepsi o kadar namert, o derece kindar ki
İntikam hislerini uyutmak istemezler!³⁵*

Nitekim kendisi de yukarıda da belirtildiği gibi Talat Paşa'nın kendisine olan bu kin ve düşmanlığını şahsi garazına bağlamaktadır.³⁶

İhsan Adli Serter bir ara İskenderiye'den Türkiye'ye dönmüş ve burada bazı görevlerde bulunmuştur. Ancak İttihatçıların kendisine çeşitli tuzaklar kurmalarından dolayı bu görevlerde fazla kalamamıştır.³⁷

Eğer İhsan Adli Serter, “Hân-ı Yağma”dan uzak durmayı Talat Paşa'nın istediği gibi hareket etseydi acaba bütün bunlar başına gelir miydi? “*Toplumda; iyi insanlar kadar; kötü insanların da bulunması doğaldır. Hatta hayat yolunda kötülere iyilerden daha fazla rastlanır. Uygur bir insan olmak, en kötü bir ortamda bile doğruluk, dürüstlük ve faziletten şaşmamaktır. Toplumların yükselmesi, böyle insanların çoğalmasına bağlıdır. Neyi, nerede ve nasıl konuşacağımızı bilmeliyiz. Sorun yaratan değil, çözüm üreten olmalıyız. İnsanlarla ilişkilerimizi hep üst seviyede tutmalıyız.*”³⁸ Kanaatimize göre de Serter'in yapmış olduğu budur. İhsan Adli Serter, sorun yerine hep çözüm üretmiş ancak çözüm yerine sorun üretmekle suçlanmıştır.

Kısa bir süreliğine de olsa Türkiye'ye geldiğinde Kuvayı Milliye hareketine yardım suçlamasıyla mahkemeye sevk edilmiştir. Kendisi de bunu itiraf etmiştir.³⁹ Dostoyevski'nin

35 Serter, *Şiirlerim I*, 94-95.

36 Serter, *Şiirlerim I*, 46.

37 Serter, *Şiirlerim I*, 42.

38 <https://www.cayyolu.com.tr/yazarlar/guler-karakurumer/dogruluk-ve-durustluk/1697/> (Çevrimiçi:07.07.2020)

39 Serter, *Şiirlerim III*, 77.

“İnsanın aklı çoğaldıkça can sıkıntısı artar.” diye bir deyişi vardır. Çok yaratıcı ve çalışkan bir yapısı olan Serter de tıpkı bu deyişte anlatıldığı gibi, yenilikler ortaya koydukça, zekâsını çalıştırdıkça daha çok sıkıntıyla iç içe yaşamıştır. Aşağıda sâfiller diye seslendiği İttihat ve Terakki'nin onda yarattığı ruh hali sanki bir tablo gibi karşımızda durmaktadır.⁴⁰

*Sâfiller hücûmundan kurtulmak imkânı yok
Bu ne adî sürü ki içinde insanı yok
Kuduz köpekler gibi talamak meyilleri
İsmetime uzanır zehir saçan dilleri!
Aşılıyım namertler, bana yetmez zehriniz
Müsterih vicdanıma safa verir cevriniz!
İntikam mı kasdınız benden ve ailemden,
İstifadeye fırsat bularak gâilemden!
Sizler alçaklırsınız ben yükselmiş insanım
Sînemde saklı yaşar sarsılmayan imanım
Beni öldürseniz de namım kalır âlemde
Faziletir, eserdir ölmeyen şey âdemde*

Serter, 1956 senesinde hayata gözlerini kapattığı Mısır'da İttihat ve Terakki'nin ve özellikle Talat Paşa'nın zulümlerini, baskılarını, haksızlıklarını ve adaletsizliklerini bir an bile aklından çıkarmaz. Kahire'de dahi böyle bir psikoloji ile uzun yıllar yaşar. Ona göre Talat Paşa şerir bir avcıdır, sinesinde yara açmıştır. 1932 senesinde kaleme aldığı bir şiirinde bu derin yaranın bütün vahametiyile 20 yıldır devam ettiğini söyler. Talat Paşa'nın ölümünden sonra bile köpek diye adlandırdığı adamlarının vicdanını adeta dişlediklerini dile getirir:

*Bir sayyâdın sineme açtığı derin yara
Bütün vahametiyile yirmi yıldır işliyor
Arda kalan kelpleri vicdanımı dişliyor
Bu ne hazin tecelli, bu ne elim manzara⁴¹*

İttihat ve Terakki'nin uyguladığı siyaset sebebiyle yalnız kaldığını, imdat diye bağırsan bile kimsenin yardıma gelemediğini dile getirir ve nihayet

Ölsem, gebersem bir fert anmayacak adımı, diye feryat eder.⁴²

Talat Paşa ve kadrosu, hürriyet ve eşitlik kavramlarına son derece önem veren Serter'i nihayetinde şu sözleri sarf edecek hale getirir:

*“Hürriyet, müsâvat, uhuvvet” derler...
Gün oldu inandım bu hoş sözlere.!*

40 Serter, *Şiirlerim I*, 95.

41 Serter, *Şiirlerim I*, 107.

42 Serter, *Şiirlerim I*, 107.

*Hayâlde gençliğe bed-mest ederler
Kapılma sen ey genç, bu hoş sözlere!*⁴³

Sonuç

*Mezarları kaybolmuş büyük insanlar vardır,
Bu ziyâ-i müessif milletler için ardır.*

Böyle diyor mezarı kaybolmuş İhsan Adli Serter.⁴⁴ Serter gibi nice ilmi şahsiyetlerin mezar yerleri dahi belli değildir. Serter, dönemine o kadar kırgın o kadar küskündür ki mezar yerinin, hatta izlerinin dahi bilinmesini istemez. Son zamanlarda tek istediği milletin kendisini anlamasıdır fakat zamanla bundan da ümidini keser.⁴⁵

*Fikrimi gizlemedim inkârdan çıkmaz bir kâr!
Okur anlar, demiştim hakikati, milletim*

Serter, düşündüklerini rahatlıkla söyleyebilen bir kişiliğe sahiptir. Muhalefetteyken de hem yapmış olduğu toplantılarda hem de yayınlamış olduğu yazılarında başkalarının hoşuna gidecek şekilde ya da onların istedikleri gibi değil, kendi düşüncelerini İttihat ve Terakki’den daha doğru bir ifadeyle Talat Paşa’dan çekinmeden sarf etmiştir.

Bilineceği gibi “Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar”, “Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek”, diye atasözlerimiz bulunmaktadır. Bu tür deyişlerin hayata nasıl yansıdığı Serter’in İttihat ve Terakki ile olan mücadelesinde görülmektedir. Sunulan bu çalışmadan da anlaşılacağı gibi Serter, hem bir zamanlar siyasi kişiliği hem de sahip olduğu özellikler açısından döneminin önemli bir figürüdür. Her şeye rağmen doğru bildiği yoldan ayrılmayan ve eşinin devamlı ikazlarına rağmen burnunun dikine giden Serter hakkında az da olsa çalışmalar yapılsa da bunlar oldukça yetersiz olup böyle bir şahsiyetin döneminin de hassasiyetleri dikkate alınarak ayrıntılı olarak ele alınması elzemdir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

43 Serter, *Şiirlerim I*, 110.

44 Serter, *Şiirlerim III*, 78.

45 Serter, *Şiirlerim III*, 59.

Kaynakça/References

- Birinci, Ali. “Hürriyet ve İtilâf Fırkası”, *DİA*. c. XVIII, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 507-511.
- Buttanrı, Müzeyyen. “Hürriyet ve Hürriyet Kurbanları Eserleriyle İhsan Adli Bey”, *İlmi Araştırmalar*. sy. 21, (İstanbul, 2006), 59-86.
- Çavdar, Tefvik. *Talat Paşa*. (İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2011).
- Hanioğlu, M. Şükrü. “Talat Paşa”, *DİA*. c. XXXIX (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 502.
- Kabacalı, Alpay. *Talat Paşa'nın Anıları*. (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004).
- Kaplan, Mehmet. *Tevfik Fikret/Devir, Şahsiyet, Eser*. (İstanbul: İlgi Kitabevi, 1971).
- Serter, İhsan Adli. *Şiirlerim I*. nşr. Hüseyin Yazıcı. (İstanbul: Demavend Yayınları, 2016).
- Serter, İhsan Adli. *Şiirlerim II*. nşr. Hüseyin Yazıcı. (İstanbul: Demavend Yayınları, 2020).
- Serter, İhsan Adli. *Şiirlerim III*. nşr. Hüseyin Yazıcı. (İstanbul: Demavend Yayınları, 2020).
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1976).
- Tansu, Samih Nafiz. *Ya Devlet Başa, Ya Kuzgun Leşe: İttihat ve Terakki*. (İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2015).
- Uçarol, Rıfat. “Gazi Ahmed Muhtar Paşa”, *DİA*. c. XIII, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 445-448.
- Uçman, Abdullah. “Ziya Paşa”, *DİA*. c. XXXIV, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 475-479.
- Yazıcı, Hüseyin. “Sürgünde Bir Şair: İhsan Adli Serter”, *Şarkiyat Mecmuası*. c. X, (İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2007), 71-104.
- <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=3549> (Çevrimiçi: 02.03.2021).
- <https://forum.memurlar.net/konu/1567326/> (Çevrimiçi: 21.07.2020).
- https://masonlar.org/masonlar_forum/index.php?topic=13665.0 (Çevrimiçi: 07.07.2020).
- https://masonlar.org/masonlar_forum/index.php?topic=1689.0 (Çevrimiçi: 04.03.2020).
- <https://sagligabiradim.com/kinci-insanlar-hic-affetmez-ve-unutmaz/> (Çevrimiçi: 08.07.2020).
- <https://www.antoloji.com/han-i-yagma-siiri/> (Çevrimiçi: 30/08/2020).
- <https://www.cayyolu.com.tr/yazarlar/guler-karakurumer/dogruluk-ve-durustluk/1697/> (Çevrimiçi:07.07.2020)

